

גליון בריתי יצחק

נרתי אור

לבאר חיוב המדליק בשבת נורות שאין
להם חימום, כמו נורת לד (LED) ודיגיטלית
❖ מקורות חיובי שבת, מן המשכן או
מסברה ❖ חשמל בשבת

נכתב בעה"ת ע"י מורנו
הגאון רבי יצחק ברנד שליט"א
י"ז אדר ב' תשע"ד

בענין מאיר בדבר שאינו חם

הנושא כאן הוא כשאין בו כלל חמימות גם לא בהתחלה שאילו כנורה פלורוסנט יש בהתחלה סטרטר שמתחמם ונתן איש לזמן קצר, וזה פשיטא שחייב, וא"צ להאריך כאן, ע' בהעתקת הפוסקים בסוף המאמר.

בדבר המאיר אבל אינו חם, כמו מנורת לד או דיגיטלי כמו מחשב וטלפון ופלאפון נייד שרואים בזה אותיות ותמונות, המאירים כשפותחים, אז הדבר מסתבר לומר שיש כאן איסור תורה, שהרי ענין של דבר המאיר סברה שזה מלאכה חשובה, ולא משנה אם הוא חם או קר, שלא רק החמימות הוא זה שחשוב, אלא מה שזה מאיר, וא"נ אם יהא דבר שהוא מחמם ולא מאיר ג"כ חייב, וזה נכון אף למי שלא מקבל בכל עניני חשמל שזה יהא מבעיר או בונה, שעכ"פ בענין דברים המאירים חייב משום מבעיר.

והיינו שבאמת איש רגיל יש בו ג' כוחות, הוא כח המאיר כח המחמם כח השורף, ואם ע"י הטכנולוגיה יחלקו את שלשה הדברים, יש איש שהוא רק מאיר ולא מחמם ולא שורף, הוא חייב משום כח המאיר, ואם יש איש שמחמם ולא מאיר ולא שורף, הוא חייב משום כח החימום שלו, ואם יש איש ששורף ולא מאיר ולא מחמם יהא חייב משום כח השריפה שלו. (ג' סיבות נחשבים מלאכה הצריכה לגופא, כח מאיר פרק במה מדליקין, כח חימום פרק כירה, כח שריפה, (ב"ק לז:) מדליק גדישו של חברו, ופסחים ה. בשריפת חמץ שהיא מלאכה).

ואם תאמר שאין זה אב, אבל עכ"פ זה תולדה, ומצאנו שניתן לחדש תולדות מסברה, כמו שמצאנו בירושלמי, וממילא כמו שניתן לחדש בזמן הו"ל, ניתן לחדש גם היום בדברים שלא היו במציאות פעם.

תלמוד ירושלמי (מסכת שבת פרק יז) רבי יוחנן ור"ש בן לקיש עבדין הווי בהדא פירקא תלת שנין ופלוג. אפקון מיניה ארבעין חסר אחת תולדות על כל חדא וחדא. מן דאשכחון מיסמוך סמכון הא דלא אשכחון מסמוך עבדוניה משום מכה בפטיש. (ע' אור שמח (פ"ו ס"ד ד') שרבי חייא שם שמנה ו' דברים בכל מלאכה, אינו חולק על ר"י ור"ל, אלא ר"י ור"ל מדברים על תולדות ור"ח מדבר על חלקי אבות).

כאן נתחדש שהם חידשו תולדות גם לפני שיודעים למה לסמוך, אבל זה עוד יותר פשוט שאם יודעים למה נסמוך אף שאינו דומה לגמרי להאב ניתן

לחדש תולדות. וממילא גם מי שיכוא לטעון, שלומר כל דבר שאינו דומה למלאכה מל"ח מלאכות, אז לפי הבבלי לא ניתן לחבר למכה בפטיש, מ"מ מה שדומה לל"ח מלאכות ניתן לחדש תולדות, אף שרחוק קצת מן המלאכה.

גם הרמב"ם חידש תולדות, (הלכות שבת פרק יא:) המפרק דוכסוסטוס מעל הקלף הרי זה תולדת מפשיט וחייב.

מרכבת המושנה (תעלמא, שבת פרק יא הלכה ו) המפרק וכו'. כבר בארנו לעיל פ"ז ה"ז ובכמה מקומות דרבנו למד מן הירושלמי דכל אב יש לו תולדה ובכל מקום אשר מצא תולדה מפורשת בבבלי וירושלמי ותוספתא כתבה ובמקום שלא מצא מפורש המציא מדעתו הרחבה תולדה דומה לאב במקצת ולא דמיון גמור שיהיה אב כמותו.

שו"ר שמביאים דברי הרשב"א שגם הוא חידש תולדה, לענין נושא תולעת משי תחת שחי שלו, (שו"ת הרשב"א חלק ד סימן עה:) ועוד: כי בודאי מילד הוא בחומו. ומלאכת מחשבת היא ואסורה. הובא בשו"ע (ס"ח סע' מ"ז), שלא ניתן לפרשו אלא ע"י דברי הירושלמי הנ"ל, כי אין כאן מלאכה מסוימת אלא בגלל מכה בפטיש ע"פ הירושלמי. (ע' ספר מנחת אשר ח"ב מהרב אשר זליג וויס).

ותולדה א"צ שיהא דומה לכל ענינים לאב, וכמו שמצאנו הרבה תולדות מעין זה, וכמו משקה מים לזרעים שחייב משום זורע, אף שזורע הוא עיקר המהות של הזרע ואילו מים אינו כולל כל החומרים והגנים של הזרע מ"מ מכיון שזה מ"מ מצמיח חייב.

מועד קטן (דף ב עמוד ב:) אתמר, המנכש והמשקה מים לזרעים בשבת, משום מאי מתרינן ביה? רבה אמר: משום חורש, רב יוסף אמר: משום זורע. אמר רבה: כוותי ידי מסתברא, מה דרכו של חורש – לרפויי ארעא, האי נמי מרפויי ארעא. אמר רב יוסף: כוותי ידי מסתברא, מה דרכו של זורע – לצמוחי פירא, הכא נמי מצמח פירא.

וכן לענין מעמר חייב רק במקום גידולו אבל מקבץ דבילה ועשה ממנו עיגול, שהוא תולדות מעמר, חייב אף שלא במקום גידולו.

לענין אב של עימור, שו"ע (סימן שם סעיף טו:) אסור לקבץ מלח ממשרפות המלח, שדומה למעמר, וכן אסור לקבץ כל דבר ממקום גידולו.

וכן בענין מחבץ שהיא תולדות בורר, (שו"ע סימן ט"ו): המחבץ (פי' שמוציא חמאה מן החלב), תולדת בורר הוא.

משנה ברורה (ס"ק ס"ג): פי' שמוציא וכו' – וכן הלוקח חלב ונותן בו קיבה או שאר מיני חימוץ כדי לחבצו או העושה כמין כלי גמי ונותן הקום בתוכו ומי החלב נוטפין כ"ז בכלל מחבץ שהוא תולדה דבורר ואסור אפילו ע"י א"י.

ואינו דומה לגמרי לבורר, שהרי בורר היא שהיה כאן תערובת שני מינים או אוכל ופסולת, משא"כ כאן במחבץ היה רק חלב שהוא מין אחד ואין בו פסולת, ובאופנים אלו אין איסור בבורר, וכאן הוא רוצה לעשות פירוד פנימי, חייב אף שזה רק מין אחד בלי פסולת, שמכיון שיש בזה חשיבות מיוחדת, זה תולדה אף שאין לו כל הכללים של האב.

חידושי הטכנולוגיה

ולכן כל הטכנולוגיה החדשה צריך לדון אם יש לחייב משום איזה מלאכה ע"פ רוח הדברים שחז"ל אמרו ולא ע"פ דימוי המוחלט למה שנאמר בזמן הגמרא.

ועוד, הרי כל הטכנולוגיה שנתחדש בכל דור ודור הוא ביסודי הבריאה כמו שכתב הנצי"ב בהעמק דבר על הפסוק אשר ברא א-לקים לעשות (ראה בנספח 1).

ונלמד מזה שגם חידושי הטכנולוגיה נקראים מלאכה ונחשבים מעשה בראשית אף שלא היה אף פעם, שהרי אלו חידושים בטבע יתחדשו רק לאחר זמן, אלא משום שבכח היו כבר במעשה בראשית ורק אח"כ יצאו אל הפועל, וממילא גם על זה נאמר טעם לחיוב שביתה בשבת כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ. גם הרמב"ם חידש תולדות שלא כתובים בגמרא, ע' לענין תולדות מפשיט שהוא מפרק דוכסוסטום מן הקלף, (פי"א ס"ז י' ע' מרכבת המשנה חעלמא ס"ט) ותולדות נקרא אף שאין בו רק קצת דמיון לאב, כמו משקה מים לזרעים שהוא תולדות זורע (מ"ק כ"ג) ומגבן שהוא תולדות בונה (שבת כ"ה).

מקורות בתורה ובחז"ל שדבר המאיר יש בו חשיבות

ולענין דבר המאיר מצאנו בתורה שיש לזה חשיבות

משנה ברורה (ס"ק ל'): כל דבר – היינו פירות וירקות ועצים ועשבים וכל דבר הגדל מן הקרקע ובוה חיובא נמי איכא כשמקבצן במקום גידולן דזהו מלאכת מעמר גופא והאי דנקט המחבר בלשון אסור להורות לנו דשלא במקום גידולן כגון שנתפזרו פירות בבית [עב] אפילו איסורא נמי ליכא כשמקבצן יחד וע"ל סימן של"ה ס"ה.

לענין תולדה של עימור, (שו"ע ס"ק ס"ד): המקבץ דבילה ועשה ממנה עיגול, או שנקב תאנים והכניס החבל בהם עד שנתקבצו גוף אחד, הרי זה תולדת מעמר וחייב, וכן כל כיוצא בזה.

משנה ברורה (ס"ק נ"ח): ה"ז תולדת מעמר – שדרכן של אותן הפירות לחברן באופן זה ועיין בנשמת אדם שמצדד דאף כשעושה כן בבית חייב משום מעמר דבאופן כזה עשוי לעשות גם בבית כבשדה וכ"כ בספר מעשה רוקח ע"ש.

מעשה רקה (הלכות שבת פרק ח הלכה ו'): המקבץ דבילה וכו'. דין זה לא נמצא בגמ' בביאור וגם דין מעמר שהזכיר לעיל לא נמצא שיעורן והרב המגיד כתב דלמדו מדין מנכש וקוצר ורוצה לומר לענין השיעור קאמר דאלו עיקר הדין איתיה התם דף ע"ג אמר רבא האי מאן דכניף מלחא ממלחתא חייב משום מעמר והזכירו לקמן. וקשה קצת דבפ"ק דביצה (דף י"ג) אמרו בפשיטות דהעמדת ערימה פטור בשבת וקשה בין לאביי בין לרבא דהתם ויש לומר דלא אמר זה אלא בדבר שדרכו לעשות הערימה בשדה כגון חיטין או קשואין או בצלים כדאיתא התם והוא עמרם בביתו פטור משום דאין כאן מלאכת אומנות דאסרה תורה וכמ"ש רש"י ז"ל שם מה שאין כן ההיא דכניף מלחא ממקום גידולו דהיינו ממשרפות המים דהיינו עימורו העיקרי וכן מדוקדק מדברי רש"י שם ומשום הכי חייב ולפי זה נמצינו למדין דהמקבץ דבילה וכיוצא שדרכם לעשותם או בבית או באוצר שלהם לפי שהם יבשים לא שני לן בהכי וגם דאין זה כשאר מעמר דהכא צריך שיכין במלאכתו לעשותו עגול או לנקוב התאנים ולהכניסם בחבל דזה הוא דרך אומנותו אין סברא לחלק כיון שזה דרכו ובהכי אין צורך למ"ש הרמ"ך דדוקא שקיבצם ממקום שנפלו שם מן האילן וכו' אלא דרבינו איירי סתמא בכל ענין בהנהו שאני דכיון שדרך לעשותם דבילה וכיוצא כשהם יבשים דוקא תו לא קפדינן אם עשאו בבית או בשדה ועוד דבהנהו זו היא גמר מלאכתם כמבואר. ודין זה אפשר שלמדו רבינו מדברי הירושלמי פרק כלל גדול ההן דשטח צלין צמוקין מסוסלה בוקלטה חייב משום מעמר ע"כ.

ולא תקשה מן הרמב"ם שכתב בהלכות שבת (פרק יב): המחמם את הברזל כדי לצרפו במים הרי זה תולדת מבעיר וחייב. דמשמע רק כשמחמם, וכן (סס פסק ט הלכה ו): המתוך אחד ממני מתכות כל שהוא או המחמם את המתכת עד שתעשה גחלת הרי זה תולדת מבשל, דזה לא טענה, ששם עדיין לא היתה מציאות כזה שדרך להאיר בנר שאינו חם, אבל כעת שנתחדש נורות כאלו ודרך להשתמש בהם, אז שימוש להאיר הוא שימוש חשוב אף בלי שזה חם. וכן מבואר ברמב"ם שמה שנעשה דרך שימוש עושה זה לתולדה (הלכות שבת פרק יב) אבל המכבה גחלת של מתכת פטור, ואם נתכוין לצרף חייב, שכן לוטשי הברזל עושים מחמים את הברזל עד שיעשה גחלת ומכבין אותו במים כדי לחסמו, וזהו לצרף שהעושה אותו חייב והוא תולדת מכבה.

בענין פתיחת מחשב שמאיר ויש בו אינטרנט, שניתן לראות בו עד סוף העולם, מציאנו דמיון עוד בחז"ל שעל אור של יום ראשון שמאיר מסוף העולם עד סופו. ע' חגיגה (יב ע"ה): אמר רבי אלעזר: אור שברא הקדוש ברוך הוא ביום ראשון – אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו, ובאור הנמצא במחשב ניתן לראות מסוף העולם עד סופו, (רק מבחינה רוחנית עדיין אנו במצב שאור וחושך משתמשים בערבוביה, וצריך הבדלה חשובה ע"י סינון וחסימות).

וכן נחשב כאש שחורה ע"ג אש לבנה, פ' וזאת הברכה: (ב) מימינו אש דת למו: רש"י אש דת – שהיתה כתובה מאז לפניו באש שחורה על גב אש לבנה. רמב"ן (סקדמס לבראשית) ונראה שהתורה הכתובה באש שחורה על גבי אש לבנה בענין הזה שהזכרנו היה שהיתה הכתיבה רצופה בלי הפסק תיבות והי אפשר בקריאתה שתקרא על דרך השמות ותקרא על דרך קריאתנו בענין התורה והמצוה ונתנה למשה רבינו על דרך קריאת המצות ונמסר לו על פה קריאתה בשמות. וכן יכתבו השם הגדול שהזכרתי כולו רצוף ויתחלק לתיבות של שלש שלש אותיות ולחלוקי' אחרים רבים כפי השמוש לבעלי הקבלה. וכל זה שייך בכתיבת התורה במחשב על דרך צפונות בתורה, ואף ששם מדובר על כתיבה רוחנית, אבל הרי זה נמשל ע"י כתיבה גשמית, ולמדים מזה שכתובה גשמית אש שחורה ע"ג אש לבנה זה נקרא אש.

ומה שזה נקרא אש משום שזה דבר שמתחדש בכל רגע ויש לו כח המחיה אותו בכל רגע, ואם תפסיק החשמל כבר לא קיים כלל, ולא רק שמפסיק

כמו שנאמר ויאמר א-להים יהי אור ויהי אור, והיינו שלא הזכיר שם ענין של חימום אלא ענין של מאיר, וזה לא משנה אם האור הזה באמת כן היה מחמם, אבל הרי לא הזכיר בפסוק הזה החשיבות של כח החימום אלא החשיבות כח המאיר, וכיון שכתוב מפורש בתורה שמלאכת שבת תלוי בבריאת הארץ.

בפרשת יתרו (ט) ששית ימים תעבד ועשית כל מלאכתך: (י) ויום השביעי שבת לה' – להיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך: (יא) כי ששית ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם ונחת ביום השביעי על פני בראש ה' את יום השבת ויקדשהו:

בפרשת כי תשא (טז) ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם ברית עולם: (יז) ביני ובין בני ישראל אות הוא לעולם כי ששית ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביים השביעי שבת וינפש:

והדמיון למעשה בראשית הוא מפורש בתורה הרבה יותר מן הדמיון למשכן, שהרי דמיון של המשכן הוא בגלל שנסמך בפרשת ויקהל שבת למלאכת המשכן, ואילו הדמיון למעשה בראשית מפורש בתורה שזה כל המהות של השבת, וזה לא רק סמיכות אלא דברים ברורים ומפורשים, וממילא מכיון שחשיבות כח המאיר מפורש בתורה במעשה בראשית, אז מי שמיצר כח המאיר חייב בשבת, ולא משנה אם יש נוסף על כח המאיר גם כח החימום או שאין לזה רק כח המאיר.

וממילא כל מי שמדליק נורה מכל סוג שהיא, כמו לד ודיגיטלי וכל המצאות האחרות שעתידיים להתחדש חייב.

ובזה דמיון לאחד מל"ט מלאכות הכי קרוב הוא מלאכת מבעיר, ואם זה לא אב אז זה תולדה, עכ"פ הוא חייב.

ובאמת גם מבעיר ממש אין צורך ללמוד מן הפסוק לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת, אלא מספיק הפסוק לא תעשה כל מלאכה, שהרי שואלים בגמרא למה צריך הפסוק לא תבערו אש, ע' שבת (דף ע פטור ה) לא תבערו אש, הבערה בכלל היתה, ולמה יצאת – רש"י בכלל היתה – דלא תעשה כל מלאכה.

למה לא נאמר החידושים אלו עד עכשיו

ואם תשאל למה חידוש הזה שניתן לחדש תולדות בזמננו בחידוש הטכנולוגיה, לא נאמר עד עכשיו.

התירוץ הוא, שבאמת כל יהודי מרגיש שזה כך, שיש כאן מבעיר בכל הנורות וכך נוהגים למעשה שכל מי שמדליק נורה נחשב כמחלל שבת מדאורייתא, כל זמן שלא בא איזה תלמיד חכם ואומר לו אחרת, רק שלא יודעים להגדיר זה באופן מדויק, על מה זה מבוסס, ומה שכתבנו כאן הוא זה מה שכל יהודי מרגיש בפנימיות, וכך נוהגין למעשה, ובענין מעין זה אמרו חז"ל (פסחים דף טו עמוד א) **הנח להן לישראל אם אין נביאים הן – בני נביאים הן**.

וכן מצאנו שעם ישראל מחמיר הרבה בעניני חשמל ואור, ע' בספר עיונים בהלכה מהרב שלמה זלמן שמעיה, שבענין פלורוסנט אף שלגבי הדלקתה יש בו חייב, משום שצריך ניצוצות להדליק, אבל לגבי כיבוי חושב שאין בו איסור ממש מ"מ מעיד שעם ישראל מחמיר הרבה בזה ומחשיבים את זה כדאורייתא (ראה בנספח 2).

אולם מה שכתב שמשום החזו"א של בונה מחמירין, יתכן שגם משום מבעיר מחמירין, ובענין כיבוי מחמירין משום שכיבוי אף למ"ד שהוא פטור משום מלאכה שא"צ לגופה אבל הא שבות חמור וחרי גם לחולה שאין בו סכנה אסור לכבות כמפורש בגמרא (שבת שבת דף ל עמוד א) **והדתני רבי אושעיא אם בשביל החולה שיישן – לא יכבה, ואם כבה – פטור אבל אסור – ההיא בחולה שאין בו סכנה, ורבי שמעון היא. וע' במ"ב (ס' רע"ח) ובבה"ל (ס).**

אולם לומר מפורש שיש כאן חידוש תולדות מכח התורה, דבר זה נכלל בהנהגה כללית של גדולי ישראל שלא אומרים דברים חדשים בתורה, ומכססים זה על אימרא של 'חדש אסור מן התורה בכל מקום', ונוסחאות כיוצא בזה, או מכח מאמר חז"ל אם הראשונים כמלאכים וכו' אנו כחמורים, שאף שבטכנולוגיה מוכנים לחדש ולקבל מה שאנשי הטבע אומרים ועושים, שהרי לא שמענו מעולם מי שאומר שביום חול לא משתמשים במיקסר או בטלפון דיגיטלי ובכל המצאות חדשות, משום חדש אסור מן התורה, או אנו כחמורים, רק בנושא הלכות מפחדים לומר דברים חדשים, רק מנסים לדמות איך שהוא למה שהיה כבר, אבל לומר מפורש שיש כאן חידוש תולדות, זה לוקח הרבה זמן, וזה בכל זאת נכנס לאמ

לעבוד אלא נעלם לגמרי וזה דומה מאוד לאש, וא"כ יש בכל מחשב אש שחורה ואש לבנה.

וממילא מי שכותב במחשב או טלפון דיגיטלי, מלבד שהוא חייב משום כותב, חייב גם משום מבעיר, ולא מיבעיה שהחלק הלבן הוא אור שהרי מאיר אלא גם חלק השחור נקרא אש, שהרי גם אש שחורה נקרא אש, ומה שנרשם ע"ג המחשב זה כמו אש שחורה. וכל זה שהוצרכנו לענין לחייב על מבעיר משום הגמרא על הפסוק של אש דת, זה חלק השחור, אבל על חלק הלבן הרי זה מאיר וחייב כמו שכתבנו מדין מבעיר אור שאין בו חימום, (ומה שיש נפ"מ לומר גם חלק השחור הוא אש, וחייב משום מבעיר, שאם כבר היה המחשב דלוק והוא הוסיף אותו, ואז אינו עושה אש לבנה אלא אש שחורה, ואף שחייב גם משום כותב, מ"מ יש יותר חיוב משום מבעיר, שחייב כבר על אות אחת משא"כ משום כותב חייב רק על שתי אותיות).

מה שכתבנו שחייב משום כותב, אף שבסוף אינו מתקיים, שהרי יש שומר מסך, מ"מ בתוך המחשב נתקיים וניתן להוציא זה בקלות, וכך דרך כתיבה היום, ומי שרוצה לומר שזה לא אב של כותב, משום שזה רק נרשם שם ולא ניכר, אבל עכ"פ ניתן להוציא בקלות, אז זה תולדה של כותב, וכבר כתבנו שתולדה שיש לו חשיבות א"צ להיות דומה לכל ענינים להאב.

ויש חילוק בין מלאכת מבעיר של אש שחורה ע"ג אש לבנה במחשב, ובין מלאכת כותב במחשב, שלענין מבעיר חייב אף שאינו מתקיים, שלא מצאנו במלאכת מבעיר תנאי של מתקיים משא"כ לענין כותב צריך להיות תנאי של מתקיים, אולם למעשה דרך כלל במחשב יש כתיבה שמתקיימת. ואף אם לא שמרו, מ"מ כל זמן שלא מכבים את המחשב נשאר הרושם, וניתן לקבלו בחזרה. וממילא חייב בכותב במחשב שני הטאות אחד משום כותב ואחד משום מבעיר, (ולדעת החזו"א חייב גם משום בונה).

וע' במאמר אחר שכתבנו באריכות על ענין כתיבה במחשב ושזה נחשב כדבר של קיימא אף שנמחק ולא ניכר מכיון שאח"כ שוב אפשר להוציאו, אז נחשב של קיימא ע"פ הגמרא (גיטין י"ט ע"ב) **אמר שמואל: נתן לה נייר חלק ואמר לה ה"ז גיטך – מגורשת, חיישינן שמא במי מילין כתבו. וכ"כ במחזה אליהו (ס' ס"ט).**

ובדרך דרוש קרוב לפשט (ויתכן שזה הפשט הפשוט) ביארנו את מה שנאמר בתורה (פרשת כי תשא) (טז) **וְשִׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם:** שיש לדון מה זה לעשות את השבת, וכן מה זה קשור לדורותם, (המפרשים מורחים להסביר הדבר בדרך קצת יוצא מן הפשט, וכן לא ראיתי שהסבירו מה זה קשור למילה לדורותם, וע' במכילתא אולם עדיין צריך את הפשט הפשוט).

אולם נראה לפרש שענין לעשות הוא לחדש חידושי תורה, כמו שכתב הנצי"ב בהעמק דבר כמה פעמים, ע' העתק של דברי הנצי"ב לקמן, וכאן הזהירו הפסוק שכדי שהשבת יתקיים בכל הדורות, צריך לחדש ולעצב את הלכות שבת בכל דור ודור שיתחדשו פעולות חדשות שלא היו מקודם, ולדון עליהם אם נכללים בתוך ל"ט מלאכות, שאם לא כן, יתבטל השבת, שכל מלאכה יעשו בצורה אחרת כמו מקודם, היינו שידליקו בלי חום, ויכתבו בלי דיו, יבשלו בלי אש כמו במיקרוגל וסוגי בישול שעתידים להתחדש, ויכבסו בגדים בלי מים, וכן שאר הפעולות, ויאמרו זה דבר חדש שלא היה בזמן מתן תורה ובזמן חז"ל ולא נכלל במלאכת שבת, ועי"ז יתבטל השבת, ועל זה הזהיר הפסוק לעשות את השבת לדורותם היינו לחדש תולדות בהמצאות שיתחדשו בדורות הבאים ע"י הטכנולוגיה.

וא"כ יש לנו מקביל כמה שנאמר בתורה במעשה בראשית אשר ברא א-להים לעשות, ובמה שנאמר בשבת לעשות את השבת לדורותם, שכמו שלעשות הנאמר במעשה בראשית הכוונה על חידושי הטכנולוגיה שיחדשו את הפעולות, וכמו שהסביר הנצי"ב, אז במקביל הזהיר הפסוק בענין שבת, לעשות את השבת, שאותן חידושי טכנולוגיה מצוה להכניס בתוך הלכות שבת, וזה שמסיים הפסוק **פִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפֶשׁ,** והיינו שמה שעשה ה' במעשה בראשית שכלול גם מה שנכלל בלשון לעשות שהם חידושים העתידים של הטכנולוגיה, וגם מזה שבת וינפש, ממילא גם בני ישראל ישמרו את השבת ויכללו אותם הפעולות בתוך המלאכות שאסור לעשות בשבת.

מה המקורות של הלכות שבת, ממשכן או מסברה

צריך לעיין מה מקור של חיובי שבת, האם למדים

לאמ, ע' ארחות שבת (ת"א בביכורי הלכה ס' א') שכבר הזכיר זה, וכן בשבות יצחק מהרב יצחק דרוי (ת"ז פרק י"ז אות ג' בהפניות). ועוד הרי רבי יוחנן ור"ל ישבו שלש שנים וחצי לחדש תולדות, והיינו שצריך לישב ולדון על זה וכל זה לוקח זמן.

וכבר חלקו בזה הגרש"ז אויערבך עם החז"א אם מותר אחרי תקופת הראשונים לומר חידושי הלכות שבת, שדעת הגרש"ז שאחרי הראשונים אין עוד לומר חידושים בהלכות שבת ורק בטכנולוגיה מותר לחדש ורק מה שבמדויק היה בזמן חז"ל נכלל במלאכה. והחז"א ס"ל שגם עכשיו ניתן לומר חידושי מלאכות וזה בגדר יפתח בדורו כשמואל בדורו. ע' שו"ת מנחת שלמה (חלק א סימן יב) לענין מזלג מסוים שניתן לבשל בלי חום שדעת החז"א שחייב משום עיבור לאש, והגרש"ז"א השיג עליו, שמתקופת הראשונים ואילך אין עוד יכולת לחדש זה, וז"ל הגרש"ז"א: מאד התפלאתי לשמוע דבר זה וילדות היתה בי לומר שרק הראשונים היו יכולים לומר חידוש גדול כזה, אך הוא חזר והשיב שלדעתו הוא פשוט ואין צריכים כלל להיות רשב"א לומר דבר זה. אולם שיטת הגרש"ז"א צע"ג, ע' יבמות (דף קכב עמוד א'): **ולא תהא כהנת כפונדקית?** שמכיון שבחכמת הטבע אנו לא כחמורים וניתן גם לנסוע לירח ומעבר לכך, איך ניתן לומר שלחדש הלכות שבת צריך רשב"א, ואנו בבחינת חמורים, וממילא אין זה נכלל בכלל מלאכה, וכל גישה זו צע"ג.

ואולם אם נכנסים לדון ולהביא את הסברה ואת הראיה ואת החידוש לבית המדרש, ובכל זאת יש טענות לגופו של ענין נגד הסברה ונגד הראיה, (ולא מצד השפעה של הנהגת "חדש אסור מן התורה" או מצד אנו כחמורים) יכולים לחלוק, אבל לומר על דבר שרק נתחדש המציאות בזמן האחרון והנושא עומד כעת על הפרק לדון ועדיין לא אמרו את הסברה מפורש ורק עכשיו נתחדשה הסברה, ואז לומר מכיון שעד עכשיו לא אמרו מפורש סברה זו זה ראיה שזה לא נכון, זה לא טענה, וכ"ש כשבין כך למעשה עם ישראל נוהגין כסברה זו רק שלא יודעים בדיוק להגדיר.

וכן אמרו חז"ל שא"א לפסול דבר הלכה מצד שלא נאמר עד עכשיו, ע' חולין (דף י עמוד א') **אלא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו, אף אני מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו. מכאן, לתלמיד חכם שאמר דבר הלכה, שאין מזיחין אותו, ואמרי לה: אין מזיחין אותו, ואמרי לה: אין מזיחין אותו.**

מועט, דאילו מלאכת מחשבת בשבת לא כתיבא, אלא במשכן הוא דכתיב, ולפי שסמך בפרשת ויקהל פרשת שבת לפרשת משכן – אנו למדין מלאכת מחשבת לשבת.

ומבואר בגמרא, שכל מה שנצרך לסמיכת מלאכת שבת למשכן הוא על הפרטים שלמידים ממלאכת מחשבת היינו הפטור של מלאכה שאינו צריכה לגופא או פטור של מקלקל, (וה"ה דברים אחרים שנתמעטו ממלאכת מחשבת) אבל עצם החיוב כמו החופר גומא וצריך לגומא שחייב, על זה א"צ לימוד של משכן אלא זה בגדר מכתב כתיבא, והיינו שיודעים ממה שנאמר בתורה לא תעשה כל מלאכה שזה מסברה מלאכה וא"צ שום לימוד ממשכן.

וכן מבואר בירושלמי (מסכת שבת פק 1) שחיובי שבת א"צ לימוד ממשכן: **רבי יוחנן ור"ש בן לקיש עבדין הווי בהדא פירקא תלת שנין ופלוג. אפקון מיניה ארבעין חסר אחת תולדות על כל חדא וחדא. מן דאשכחון מיסמוך סמכון הא דלא אשכחון מסמוך עבדוניה משום מכה בפטיש.** הירושלמי הובא במרכבת המשנה (חלמא, פ"י ה"י י"ד).

היינו שהם אמרו מסברה מה זה מלאכה ורק אח"כ חפשו לאיזה מן האב לדמות, ואם לא מצאו קשר אז אמרו שזה מכה בפטיש וא"כ לכאורה אין לנו שום צורך לדמיון למשכן מה זה מלאכה, אלא זה סברה ורק כדי לצמצם את כמות החטאות, שלא יצאו יותר מל"ט, אז צריך לחפש אחר שחידשו את המלאכה לאיזה אב לדמות, כדי שאם עשה את האב הפלוני שסמכנו לו את התולדה והוא עשה את האב ואת התולדה שחייב רק חטאת אחת, אבל לדעת את עצם הדין שכאן חייב חטאת, זה לא למדים כלל מן המשכן, וא"כ יוצא שאם אומרים מסברה שפעולה פלונית הוא מלאכה, הוא חייב חטאת, ואין לנו שום צורך לדמות לאיזה מלאכה למשכן זה דומה, אולם אם חילל עוד באיזה מלאכה ואנו דנין אם צריך להביא חטאת אחת על שניהם או שני חטאות, אז צריך לבדוק אם שני המלאכות שהוא עשה נחשבים למלאכה אחת או לשני מלאכות נפרדות.

ואם תקשה, למה הגמרא בחגיגה כשמחפשת איזה הלכה בהלכות הוא בגדר הרים התלוים בשערה היינו שאינו מפורש בתורה, לא אמרה שהנ"מ הוא לענין מספר חטאות, שלזה צריך הלימוד מן המשכן, התירוץ הוא, שזה לא בכלל הלכות שבת אלא בכלל הלכות חטאות, והגמרא רצה כאן לומר באופן שזה

האבות מן המשכן ואח"כ מדמין להאבות את התולדות, והיינו שכל יסוד מה שהתורה מחייבת למדים ממשכן ובלי הקשר למשכן אין יודעים כלל מה התורה אוסרת ומה נחשב חילול שבת, או שכל מלאכה יודעים מסברה שאסורה בלי הלימוד ממשכן, אלא רק בגלל הפסוק לא תעשה כל מלאכה ועוד פסוקים על דרך הזה, ויש רק פרטים שנלמדים ממלאכת מחשבת שעיקרו פטורי שבת שאינן נעשים בתורת חשיבות ואינן נכללים במלאכת מחשבת שהוא פטור בהם, וכן לענין חיוב קרבן חטאת, מכיון שיש רק ל"ט קרבן חטאת בשבת צריך לדעת מה הם האבות והאבות הם קשורים למשכן, ואח"כ לראות כל מלאכה שאינו בגדר אבות לראות לאיזה אב לייחסו כדי שלא להביא קרבן נוסף אם חילל האב והתולדה ביחד.

הנה בגמרא חגיגה לכאורה משמע, שמה שנוגע לאיסור והיתר בהלכות שבת, אין שום צורך ללמוד מן המשכן איזה מלאכה אסורה בשבת ואיזה לא, וכל מה שצריך לדעת לענין הלכות שבת מן המשכן זה פרטי דינים הקשורים למלאכת מחשבת, וכן לענין פרטי מספר חיוב חטאות.

מסכת חגיגה (דף י עמוד א): **משנה. היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו. הלכות שבת חגיגות והמעילות – הרי הם כהדרים התלוין בשערה, שהן מקרא מועט והלכות מרובות. הדינין והעבודות, הטהרות והטמאות, ועריות – יש להן על מה שיסמכו, והן הן גופי תורה.**

הלכות שבת – מיכתב כתיבן? רש"י מיכתב כתיבן – טובא אזהרות כתיבי בשבת, מאי מקרא מועט דקאמר מתניתין?

– לא צריכא, לכדדבי אבא. דאמר רבי אבא: החופר גומא בשבת ואין צריך אלא לעפרה – פטור עליה. – כמאן, כרבי שמעון, דאמר: מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה. – אפילו תימא לרבי יהודה, התם – מתקן, הכא – מקלקל הוא. רש"י לא נצרכא כו' – דבר זה וכיוצא בו, רמז מועט יש לו ללמוד מן התורה. חופר גומא – בונה בנין הוא, ואם אינו צריך לה אלא ליטול את העפר, אף על פי שהבנין בנוי – אינו חייב משום בונה.

מאי כהררין התלוין בשערה? מלאכת מחשבת אסרה תורה, ומלאכת מחשבת לא כתיבא. רש"י מלאכת מחשבת – שהמחשבה חשבה בדעתו ונתכוון לה, וזה לא נתכוון לה לבנין זה – לפיכך פטור, וזהו רמז

ואולי יש לעשות מחלוקת אמוראים, שהבחינתא הנ"ל הולך רק למ"ד שמקור מספר ל"ט מלאכות הוא ממשכן וממילא גם עצם החיוב הוא ממשכן אבל דעה שניה שם"ל שמספר ל"ט מלאכות הוא מל"ט מלאכות בתורה, לא ס"ל מקור של עצם החיוב ממשכן, והגמרא בחגיגה ס"ל כמ"ד שלמידים לא ממשכן אלא מל"ט לשון מלאכה בתורה, אבל כל זה דוחק גדול.

וכן הרמב"ן רשב"א ריטב"א חידושי הר"ן (פס' ספ) מפורש דלא כמו סברה זו, אלא אדרבה, לכל הדעות עיקר המלאכות למדים ממשכן, היינו אבות וכן התולדות ששייכים להם, ומה שמדייקים מלשון הברייתא כמ"ד שמספר למדים ממשכן והרי עיקר בענין מה אסור לכ"ע למדים ממשכן, זה משום שלא הוזכר בברייתא ענין של ל"ט מלאכות בתורה, זה ראייה שם"ל לברייתא שגם המספר למדים ממשכן, ע' חידושי הר"ן.

אולם א"כ יש לנו סתירה גדולה בין הגמרא בשבת (מס' ע"ב) ובין הגמרא בחגיגה (י' ע"א) וצריך לתרץ את הסתירה, ולא שייך לומר שיש מחלוקת הסוגיות, שהרי הראשונים לא מסכימים לעשות מחלוקת בין האמוראים בענין זה.

ועלה בדעתי לתרץ, שיש באמת שני מקומות שמלאכת שבת הוקש למשכן, אחד בפרשת כי תשא ואחד בפרשת ויקהל, אולם כבי תשא הוא יותר ברור, משא"כ בויקהל פחות ברור, ואבאר הדבר.

פרשת כי תשא (יג) ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדתכם לדעת כי אני ה' מקדשכם:

רש"י (יג) ואתה דבר אל בני ישראל – ואתה, אף על פי שהפקדתיך לצוותם על מלאכת המשכן, אל יקל בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה: אך את שבתתי תשמרו – אף על פי שתהיו רדופין וריוזין בזריזות מלאכה שבת אל תדחה מפניה. כל אכין ורקין מיעוטין, למעט שבת ממלאכת המשכן:

דעת זקנים מבעלי התוספות (סמות פס' לא פסוק יג) אך את שבתותי. אף על פי שצויתי לכם על מלאכת המשכן לא נתנה שבת לדחות בעבודה ומכאן יש ללמוד שכל מלאכות שבמשכן אסורות לעשות בשבת:

הלכות שבת היינו על איזה דבר חייב ועל איזה דבר פטור, שזה בגדר הרים התלויים בשערה ועל זה לא מצאו אלא דברים הפטורים מכח מלאכת מחשבת, ועכ"פ למדים שעל כל דבר שהוא כן חייב על זה אין צורך את הסמיכות למשכן, וכמו שמפורש בירושלמי.

ולכאורה יסוד זה שמלאכת שבת א"צ לימוד מן המשכן קשה מן הגמרא (פס' דף מט עמוד ב): הדור יתבי וקמיבעיא להו: הא דתנן אבות מלאכות ארבעים חסר אחת כנגד מי? אמר להו רבי חנינא בר חמא: כנגד עבודות המשכן. אמר להו רבי יונתן ברבי אלעזר כך אמר רבי שמעון ברבי יוסי בן לקוניא: כנגד מלאכה מלאכתו ומלאכת שבתורה – ארבעים חסר אחת.

והמשך בגמרא על זה תניא כמאן דאמר כנגד עבודות המשכן, דתניא: אין חייבין אלא על מלאכה שכיוצא בה היתה במשכן, הם זרעו – ואתם לא תזרעו, הם קצרו – ואתם לא תקצרו, הם העלו את הקרשים מקרקע לעגלה – ואתם לא תכניסו מרשות הרבים לרשות היחיד. הם הורידו את הקרשים מעגלה לקרקע – ואתם לא תוציאו מרשות היחיד לרשות הרבים, הם הוציאו מעגלה לעגלה – ואתם לא תוציאו מרשות היחיד לרשות היחיד. מרשות היחיד לרשות היחיד, מאי קא עביד? – אביי ורבא דאמרי תרוויהו, ואיתימא רב אדא בר אבהו: מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים.

ולכאורה משמע שעיקר האיסור למדים ממשכן עכ"פ לדעה זו.

(הג"ה), צריך לדעת שכל מה שצריך להיות במשכן זה רק האב אבל התולדה א"צ להיות במשכן, ורק במלאכת הוצאה צריך להיות גם התולדה במשכן, ע' תוספות מסכת שבת (דף ב עמוד א): וכן בכל תולדות דאבות מלאכות לא חיישינן שיהא במשכן אלא אבות בלבד ובתולדות דהוצאה בעי' שיהא במשכן דתנן בהזורק (דף ק"ט) שתי גזוזטראות זו כנגד זו המושיט והזורק מזו לזו פטור היו שתייה בדיוטא אחת הזורק פטור והמושיט חייב שכך היתה עבודת לויס ובריש הזורק (ג"כ ספ) נמי בעי הזורק ד' אמות ברה"ר מנלן ודחיק לאשכחינהו במשכן עד דמסיק כל ד"א ברה"ר הלכתא גמירי לה וכל אלו תולדה דהוצאה נינהו ולא אבות שאין אבות אלא מ' חסר אחת וגבי הכנסה נמי אמרינן בפ' במה טומנין (לקמן מט'): הם העלו קרשים מקרקע לעגלה אף אתם אל תכניסו מרה"ר לרה"ר. ע"כ הג"ה).

תשא כן כתיבא, כיון שבפרשה של שבת עצמה כתוב המשכן, ורק ההיקש בפרשת ויקהל ששם כתוב מלאכת מחשבת, זה לא כתיבא.

הנה אחרי שכתבו הראשונים, שגם הדעה שס"ל שמספר ל"ט למדים מן ל"ט מלאכות בתורה, ולא ממשכן, מ"מ מודה שיסוד מלאכת שבת נלמד ממשכן, וא"כ גם הירושלמי שמביא בעיקר המקור של מספר המלאכות מל"ט פעמים מלאכה בתורה כמו דעה זו בבבלי, כמפורש בירושלמי (פ"ז ד"ט הל' ב'), וא"כ גם הירושלמי ס"ל שכל זה נלמד ממשכן ובכל זאת ישבו רבי יוחנן ור"ל וחידשו הרבה תולדות, וכל מה שלא מצאו לייחס, ייחסו למכה בפטיש, והיינו שאף שיסוד הסברה שניתן לחדש תולדות לא קשור ישיר למלאכת המשכן, ולמדים מסברה, מ"מ, צריך ליחס עכ"פ למלאכת מכה בפטיש, ולא כל דבר ניתן ליחס למכה בפטיש, וממילא עדיין צריך הדמיון למשכן.

ולדוגמא, אילו לא היה כלל דמיון למשכן, היינו יכולים לומר, שמי שסוחר חבילות כבידות, הוא ג"כ מלאכה וחייב עליה בשבת, אולם זה בלתי ניתן ליחס לאחד מן המלאכות וגם לא למלאכת מכה בפטיש, וממילא אינו חייב על זה. (אף שלפי שיטת הרמב"ן באמת מבטל מצוות שביתת שבת.

רמב"ן (פרשת אמור): ונראה לי שהמדרש הזה לומר שנצטוונו מן התורה להיות לנו מנוחה ב"ט אפילו מדברים שאינן מלאכה, לא שיטרח כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתנות ולמלא החביות יין, ולפנות הכלים וגם האבנים מבית לבית וממקום למקום, ואם היתה עיר מוקפת חומה ודלתות נעולות בלילה יהיו עומסים על החמורים ואף יין וענבים ותאנים וכל משא יביאו ב"ט ויהיה השוק מלא לכל מקח וממכר, ותהיה החנות פתוחה והחנוני מקיף והשלחנים על שלחנם והזהובים לפניהם, ויהיו הפועלים משכימין למלאכתן ומשכימין עצמם כחול לדברים אלו וכיוצא בהן, והותרו הימים הטובים האלו ואפילו השבת עצמה שבכל זה אין בהם משום מלאכה, לכך אמרה תורה "שבתון" שיהיה יום שביתה ומנוחה לא יום טורח. וזהו פירוש טוב ויפה).

ועכ"פ הדימיון לל"ט מלאכות הוא לפעמים די רחוק כמו המגבן שחייב משום בונה והמחבין משום

בורר. (שבת ל"ה ע"א).

ועוד נראה לתרץ הסתירות בין הגמרא בשבת ובין הגמרא בחגיגה, אף אם נאמר שגם ההיקש בפרשת ויקהל כי תשא הוא לא נקרא מכתב כתיבא, אלא

פרשת ויקהל (א) ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אלהם אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אתם: (ב) ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לה' כל העשה בו מלאכה יומת: ואח"כ בא הציווי על המשכן, במאמר אחר.

הנה בפרשת כי תשא, יש כאן דברים ברורים ששבת קשור למשכן כמו שמפורש ברש"י מלשון אך, וכן כל הענין בא ללמוד שבשבת אסור לעשות מה שנעשה במשכן, וזה פשטיה דקרא, והיינו שבתוך הפרשה עצמה של שבת כתוב ענין של הדמיון למשכן, ולא רק מצד היקש שכתובים סמוכין זה לזה, וזה לא בגדר הרים התלולים בשערה אלא זה נחשב בגדר מכתב כתיבא, אבל מאידך, בפרשה זו של כי תשא לא כתוב כלל לשון מלאכת מחשבת, ועל כן כל מה שיש ללמוד מן הקשר של מלאכת המשכן לשבת, הוא לא על ענין שנלמדים ממלאכת מחשבת, אלא על המלאכות עצמם מה בגדר מלאכה ומה לא.

אולם בפרשת ויקהל, אין כאן דברים שבתוך פרשת שבת עצמו מקשר למלאכת המשכן, רק משום שנכתבו סמוך זה לזה, וזה רק בגדר הרים התלולים בשערה, מאידך, בפרשת ויקהל כתוב לשון מלאכת מחשבת, וא"כ כל מה שנלמד מן הדין של מלאכת מחשבת, הוא רק בגדר הרים התלולים בשערה.

וא"כ יוצא, שיסוד מה שנקרא מלאכה באופן כללי אף שיש לזה קשר עם המשכן, אולם זה בגדר מכתב כתיבא כיון שזה בפרשת כי תשא, אבל מה שנתמעט ממלאכת מחשבת, זה רק הרים התלולים בשערה, כיון שזה בפרשת ויקהל.

וא"כ מיושב הגמרא בחגיגה, למה חיפשו מה בגדר הרים התלולים בשערה בענין הלכות שבת, ולא מצאו אלא החופר גומה וא"צ אלא לעפרה וכן כו"ב שנתמעטו ממלאכת מחשבת, ומלאכת מחשבת לא כתיבא, בגלל שזה רק מן ההיקש, ולא אמרו כל מלאכת שבת נלמד ממשכן וצריך ההיקש, והיינו משום שכל מלאכת שבת שנלמד ממשכן אינו בגדר הרים התלולים בשערה משום שראיה לחיבור הזה נלמד מפרשת כי תשא ששם כתוב משכן בפרשת שבת עצמו, ורק דבר הצריך ללמוד ממלאכת מחשבת שכתוב רק בפרשת ויקהל, זה בגדר הרים התלולים בשערה, וזה מדויק מאוד בלשון הגמרא ומלאכת מחשבת לא כתיבא, ולא כתוב שהיקש לשבת לא כתיבא, משום שבאמת ההיקש לשבת בפרשת כי

לל"ח מלאכות בודאי ניתן לחדש, אפילו על צד הרחוק קצת כמו בדרגא של מגבן שחייב משום בונה ומחבין שחייב משום בורר ומשקה זרעים שחייב משום זורע, ממילא בודאי מאיר דבר אף שהוא קר חייב משום מבעיר, שהרי דומה למלאכת מבעיר שמאיר אף זה מאיר, אף שנעשה בצורה אחרת של אש רגיל, וזה בכלל יהי אור.

וע' בספר בית מתתיהו (מהרב מנחם מנדל הכהן מברסלב, שנת ס' י"ז אות ה') שגם הבבלי שלא הזכיר הכלל של הירושלמי לא חולק עליו לדינא, רק הבבלי בא להוסיף עוד דברים.

עוד ראינו מן הבבלי שסובר כדעת הירושלמי שמסברה יש לחייב תולדה בלי לדעת למה להתייחס, שבת (דף צה עמוד א): רב נחמן בר גוריא איקלע לנהרדעא, בעו מיניה: חולב משום מאי מיחייב? – אמר להו: משום חולב. – מחבין משום מאי מיחייב? – אמר להו: משום מחבין. – מגבן משום מאי מיחייב? – אמר להו: משום מגבן. – אמרו ליה: רבך קטיל קני באגמא הוה. אתא שאיל בי מדרשא, אמרו ליה: חולב חייב משום מפרק, מחבין חייב משום בורר, מגבן חייב משום בונה.

ויש לעיין, מה ההוה אמינה של רב נחמן בר גוריא, האם אמר סתם דברים בטלים, וזה א"א לומר, שאף שנזוף, מ"מ צריך להבינו, וכן אם באמת לא אמר שום דבר, יאמר שאינו יודע ולמה אמר דבר שאין לו שום משמעות. והתירוץ, שהוא אמר עכ"פ חצי התשובה, היינו שיש סברה לחייב בלי לדעת מאיפה, היינו שחולב זה סברה לחייב, רק שעדיין צריך לדעת למה לייחסו, רק נזוף בגלל שלא אמר הכל, ועכ"פ למדים מזה, שיש מצד הסברה לחייב אף לפני שיודעים לאיזה אב לייחסו, וכמו הירושלמי.

חשמל בשבת

מכה ר"י ור"ל למידים שניתן לחדש מעצמנו מלאכות בשבת ורק צריך אח"כ למצוא דמיון לאחד מל"ט מלאכות ואף אם זה רק מכה מכה בפטיש שהוא הרבה יותר רחב, ג"כ אפשר לחדש וגם זה נחשב לדומה למלאכת משכן. והיינו שיש הרגשה פנימית שזה מלאכה אף שלא בא מכה אחד מל"ח מלאכות.

וזה כתבנו באריכות בחיבור רשפיה רשפי אש, שענין עבודה בחשמל שפליגי האחרונים באיזה מלאכה זה נכנס, י"א שזה מבעיר וי"א שזה בונה, היינו שהיה להם הרגשה פנימית שזה מלאכה רק

מכיון שבעצם ניתן לרבות הרבה תולדות על כל אב עד שאפילו דבר שלא ניתן לחבר לל"ח מלאכות ניתן לחבר למכה בפטיש, ורק לבסוף אם לא ניתן לחבר כלל פוטרים אותו, ממילא עיקר החיוב, לא נלמד ממשכן אלא מלא תעשה כל מלאכה, ורק הפטור כשבשום אופן לא ניתן לחבר למשכן, זה נלמד ממשכן, ממילא ניתן לומר שזה כלול בתירוץ הגמרא של חופר גומא וא"צ אלא לעפרה, שפטור משום הרים התלולים בשערה, והרי המקרה זה שהגמרא אומר זה בין כך לא המקרה היחיד, שהרי נתמעטו כל דבר שהוא מלאכה שא"צ לגופא או מקלקל, וכן שאר הדברים שנלמדים ממלאכת מחשבת, ע' ביצה י"ג ע"ב, ב"ק כו ע"ב, ב"ק ס ע"א (שם יש חידוש להומרא), סנהדרין סב ע"ב, זבחים מז ע"א, כריתות מט ע"ב, וממילא ניתן להכליל בתוך תירוץ הגמרא, כל דברים אשר אחרי שחושבים שזה מלאכה ובכל זאת לא הצליחו להכליל זה בתוך ל"ט מלאכות אפילו לא בצד הרחוק, שזה בכלל תירוץ הגמרא בתוך הדוגמא של חופר וא"צ אלא לעפרה, שכולל כל דברים שנתמעטו מכה ההיקש של המשכן, אבל עצם החיוב מה שכן חייב היינו חופר גומא וצריך לגומא, וכן כל שאר מלאכות שחייב, א"צ בעיקרו למשכן, כי עיקרו מלא תעשה כל מלאכה, רק שיש תנאי שאיך שהוא צריך למצוא הקשר למשכן אפילו על צד הרחוק.

אולם הגמרא היתה יכולה לומר מלאכת הוצאה, שזה באמת גם התולדה צריך להיות דומה למשכן, וא"כ עיקר החיוב, נלמד ממשכן, אולם הגמרא לא רוצה לתרץ זה, כי הגמרא רוצה להביא דוגמא ששייך לכל המלאכות, וזה הכלל של מלאכה שא"צ לגופא או מקלקל.

ועכ"פ לכל התירוצים שכתבנו, לא מצאנו סתירה בבבלי על מה שנאמר בירושלמי שרבי יוחנן ור"ל חידשו מעצמם תולדות בשבת, והגמרא בחגיגה מסעייה הרבה לכלל הנלמד מן הירושלמי, ורק אח"כ צריך להיות אפשרות לחבר לאיזה מלאכה ואם לא לאיזה מל"ח מלאכות אז עכ"פ למלאכת מכה בפטיש שהוא הרבה יותר רחב, אבל עכ"פ גם הדימיון למכה בפטיש נותן איזה הנבלה, ולא כל דבר ניתן לחבר אליה, וממילא עדיין צריך מלאכת המשכן לחייב בשבת, וזה כוונת הגמרא בשבת מט ע"ב.

אולם אפילו נאמר ששיטת הבבלי לא כולל כל כך מלאכות בתוך מכה בפטיש, ולא מרחיב את הדברים כמו הירושלמי, מ"מ מה שיש איזה דמיון

חיפשו למה לדמות ואם באמת לא מצאו למה לדמות היו יכולים לומר מכה בפטיש.

הנה הרבה מגדולי ישראל אמרו שחשמל בשבת הוא איסור תורה אף שאין בו חוט לזה, יש שאמרו משום מבעיר ויש שאמרו משום בונה, ואחד מהם הראי"ה קוק זצ"ל שכתב שזה איסור תורה של מבעיר לדבר ברמקול (אורח משפט ס' ע"א), וכן דעת הרב מטייבין זצ"ל, הובא במנחת יצחק (ח"ג ס' מ"א), וכן הובא בציץ אליעזר (ח"ז ס' י"א, רק המנחת יצחק והנ"ל מתקשים בזה ואוסרים מעט אחר), וכ"כ במנחת יצחק (ח"א ס' ל"ז) בשם הגאון שמואל יצחק יפה, תל אביב (חתן הבית הלוי) שמדבר במיקרופון חייב משום מבעיר, וכ"כ בשו"ת קול מבשר שמדבר ברמקול חייב (ח"ב ס' כ"ה), וכ"כ ביסודי ישורון (ח"ה עמוד קמ"ח), וע"ע ביביע אומר (ח"א ח"א ס' י"ט) שהביא הרבה אחרונים שלדבר בטלפון הוא מבעיר, וכ"כ הגר"ר בנימין זילבר זצ"ל (ברית עולם מלאכת מבעיר), והחזון איש כתב (ס' נ') שחשמל חייב משום בונה, והגאון רש"ז אויערבך זצ"ל (קובץ מאמרים לענין חשמל עמוד 41 בענין מקרפון וטלפון) חלק על כולם, רק חשש לדעת החזו"א מפני שכבר הורה זקן, ודעת הבית יצחק (מה"ג ר' יצחק שמעלקיט זצ"ל, יוד ח"ב השמטות בסוף הספר לס' לא), ובאחיעזר (ח"ד ס' ו') שאיסור חשמל כשאין בו חוט לזה הוא מוליד ע"פ הגמ' (ב"ב נג.) סחופי כסא אשיראי אסור, שאסור לתת ריה בבגד, ויש ללמוד מן המ"א (ס' תקי"א ס"ק י"א) שגם אם יש כבר חשמל והוא מוסיף, כל מקום שיש חשיבות בהוספה אסור, ע' מ"ב (ס' ס"ק כ"ז), ע' בזה במאמר 'גרמא כמעשה' במכתב שני להרב ישראל רוזן (אות יח), המאמר אפשר למצוא באתר שלנו, ערוץ הלכות שבת. $\frac{220 \times \pi \times 2}{3} \div \dots$ (וע"ע שבת הלוי ח"א ס"ס ס"ו).

וע' בחיבור 'רשפיה רשפי אש', שהסברנו הסברה למה כל חשמל שייך לחייב משום מבעיר, ע"פ הפסוק רשפיה רשפי אש. שביסודו האהבה נעשה ע"י חשמל בתוך הגוף ורק כל הזמן שנמצא בתוך הגוף לא שייך לחייב משום מלאכת שבת משום שטבעיות הגוף מופקע ממלאכת שבת כמו אוכל שאינו חייב משום טוחן ובורר, אבל כשמוצאים זה מן הגוף נחשב מבעיר.

העתקה של מה שנאמר בענין זה בספרים אחרים

כאן נעתיק מה שנכתב עד עכשיו בנושא נורות שיש בהם להט ושאינן בהם להט, אף שלפי מה שכתבנו הרבה יותר חמור ובכל גווני חייב משום מבעיר במדליק נורה גם כשאין לזהטת.

ילקוט יוסף (קל"ט ע' אורח חיים עניני חשמל בשבת בקלרה): א. דעת רוב האחרונים שיש בהדלקת החשמל בשבת חיוב מן התורה משום מבעיר, ואף שיש מי שרצה לומר שאין בזה איסור אלא מדרבנן, אין זה נכון לדינא, ואין לצרף דעה זו אפילו לסניף, כי כבר עלתה הסכמת כל אחרוני דורינו שהדלקת חשמל בשבת, היא איסור מן התורה. ואין חילוק בזה בין מנורת חשמל, לפלורוסנט או פנס הפועל באמצעות בטרייה. [ילקוט יוסף שבת כרך ה עמוד קפ"ו].

ילקוט יוסף (קל"ט ע' אורח חיים עניני חשמל בשבת בקלרה): ד. כשיש חולה שיש בו סכנה והוצרכו להדלקת אור בשבת, יש אומרים שיש להעדיף באופן כזה להדליק מנורה פלורוסנטית, מאשר מנורה רגילה. מאחר שבמנורה רגילה יש חוט להב המתחמם על ידי הזרם, ויש בזה איסור מבעיר, מבשל, ולהחזון איש גם בונה. אולם למעשה הדלקת מנורה פלורוסנטית חמורה יותר, שיש בה ג' הבערות, ולדין שאין אנו חוששין לסברת החזון איש, בהדלקת מנורה יש פחות איסורים מאשר הדלקת פלורוסנט. [ילקוט יוסף שבת ה' עמוד קצ. אנציקלופדיה תלמודות חלק יח ערך חשמל, עמ' תשכ"ג].

ילקוט יוסף (שבת ד הערות סימן שכת - דיני חולה שיש בו סכנה - בשבת המשך): בהדלקת הפלורוסנט יש כמה הצעות, ובמנורה רגילה יש הצעה אחת. אך מאידך חוט המנורה גדול ועב יותר מהחוט הקטן שבמנורת הפלורוסנט. ועיין באנציקלופדיה התלמודית כרך יח (עמוד תשט"ו) שכתבו שם, דמנורה פלואורסצנטית מכילה בתוכה גז שזרם החשמל הזרם בו גורם לו להאיר, ובנורה זו אין בה חוט להט, אלא שבתחלת הדלקתה מתלהט חוט להט בתוך הסטרטר לזמן קצר, וכן פעמים שהאלקטרודות שבתוך הנורה שהן מזרימות את זרם החשמל לגז מתלהטות. ע"ש.

אנציקלופדיה תלמודית (כרך יח, [נספח לערך חשמל] עור תשט"ז): ה. נורות. קיימים כמה סוגי נורות. מלבד נורת להט, שהחוט שבתוכה מתלהט על ידי זרם החשמל העובר בו, והוא מפיץ אור, קיימת נורה פלואורסצנטית, המכילה בתוכה גז שזרם החשמל הזרם בו גורם לו להאיר. נורה זו אין בה חוט להט, אלא שבתחילת הדלקתה מתלהט חוט להט בתוך ה"סטרטר" לזמן קצר, וכן פעמים שהאלקטרודות שבתוך הנורה - שהן מזרימות את זרם החשמל לגז - מתלהטות. נורת ניאון אין בה חוט להט כלל, והאלקטרודות שבה אינן מתלהטות. וכן קיימות נורות דיגיטאליות, שהן דיודות פולטות אור (LED)

מכשירי גרמא ומכשיר מניעת מונע אפשר להוריד כל ל"ט מלאכות מאיסור תורה לאיסור דרבנן, ואח"כ בעת הצורך להתיר, וע' בספר רשפיה רשפי אש (ס' ב') שהוכחנו מכמה גמרות, שכל זה הוא איסור תורה ממש. וע' בספר שבות יצחק (הרב יצחק דרזי, ח"ו פרק ט"ו) שכך דעת הרבה פוסקים שמכשירי גרמא הם דאורייתא ממש. שבמכשיר המתוכנן לכך לא שייך גרמא. וכן מה שהתוצאה נעשה יותר מאוחר מן הפעולה נחשב מעשה בידים ולא גרמא, וע"ע אג"מ (או"ח ח"ד ס' ז"א אות כ"ו).

ראה בנספח מתוך ספר ארחות שבת.

לפי מה שכתבנו, אז מדליק כל נורה חייב משום מבעיר או תולדות מבעיר, אף למי שלא מחשיב כל פעולה חשמלית כמלאכה דאורייתא, כאן עכ"פ חייב כמו שנאמר ויאמר א-להים יהי אור וכתוצאה מכך כל נורות אלו אם מכבה, יש בו גם איסור מכבה, אולם בענין מכבה אין בו חיוב לפי מה דקיי"ל מלאכה שא"צ לגופא פטור, רק שבות חמור של מלאכה שא"צ לגופא. ע' בה"ל (ס' רע"ח ד"ס מותר).

אולם לדעת החז"א יש בזה איסור סותר וכנראה שגם חיוב, וכן לדעת כל אלו האחרונים שכל מלאכת חשמל הוא מבעיר ממילא יש כאן מבעיר וכשמכבה יש מכבה.

אשר בהן נפלט האור ממקור קר ואין בהן אש כלל. [הערה שם: ע"י מעשה חושב עמ' נה. וע"י תחומין תשמ"ה עמ' 95].

המכבה נורה פלוארסצנטית, אין בו משום מכבה אפילו מדרבנן – אם האלקטרודות שבה אינן לוחטות – שאין כאן אש, אלא שאסור לעשות כן בשבת משום מראית העין, שהרואים אינם יודעים שנורה כזו אין בה אש, ויאמרו שעובר על איסור מכבה, ואף על פי שלא אסרוהו חכמים בפירוש, כל דבר שיש בו משום מראית העין אסור אף אם לא אסרוהו חכמים בייחוד⁷². וכן אסור לכבותה משום ניתוק מעגל חשמלי ומשום הניצוצות הנוצרים בשעת הניתוק אבל המדליק נורה כזו יש בו משום מבעיר, כיון שיש בסטרטר חוט להט, ואף נורת ניאון שאין בה חוט להט ואין בהדלקתה משום מבעיר, אסור להדליקה משום מוליד, וכן משום חיבור מעגל חשמל ומשום יצירת ניצוצות.

נורה דיגיטאלית, אין בה משום מבעיר, ואסור להדליקה משום האיסורים שיש בכל הפעלה חשמלית בשבת.

"מעשה חושב" הוא הרב לוי יצחק הלפרין, בעל מכוון טכנולוגיה לבעית הלכה, הוא גם טען שע"י

וכבר ביארנו בפתיחה לספר שמות ע"פ לשון הברייתא בסוטה, שהתורה לישראל היא חלק מהבריא, וכמו שעל חכמי אוה"ע החוששים לכבוד אלהים מצוה לחקור בחכמת המבע שהוא הבריא, שבו נותנים כבוד להקב"ה, וכמו שביארנו בשירת האזינו (דברים לב, ט) עה"פ "כי אשא אל שמים ידי ואמרת חי אנכי לעולם", והוא בכלל הכתוב "אשר ברא אלהים לעשות", היינו לבאר ולחדש במבע הבריא כל האפשר, כך עלינו, מי שיש לו יכולת, מצוה לחקור בעומק לשון התורה, והוא כבוד אלהים, וכדאיתא בב"ר (ט, א) "כבוד אלהים הסתר דבר וכבוד מלכים חקור דבר" (משלי כה, ב) – מתחלת הספר ועד כאן "כבוד אלהים הוא הסתר דבר" [פירוש, שמות שבהם, שנבראו בהם שמים וארץ והוא מעשה בראשית, ובוה כבוד להסתיר דבר], מכאן ואילך "כבוד מלכים חקור דבר" – כבוד דברי תורה שנמשלו במלכים שנאמר "כי מלכים ימלוכו" (שם ח, טו) לחקור דבר (עכ"ל). וכבר ביארנו (סעיף ב') שהוא מצות עשה מן התורה "לשמור לעשות את כל דברי התורה" (דברים לב, מו), ועל זה נכרת הברית בערבות מואב "ללמוד וללמד לשמור ולעשות", ופירוש "לשמור ולעשות" הוא לבאר ולחדש בתורה כל האפשר, כמו שהוכחנו בספר ויקרא (יח, ה).

חומש העמק דבר <חדש> עמוד מס 21 א (בראשית) ברלין, נפתלי צבי יהודה בן יעקב הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

עב"פ נראה פשוט דנכיו פלורסנט יש רק לדון באיסור מראית עין, וא"כ במקום נורח מולה שאין זו סכנה הוה לן להקל בכיו כל מנורות פלורסנט, ופוק חזי מאי עמא דבר דמחמיריז צוה ככל איסור דאורייתא ממנ.

והנראה צוה כי נתקבל בישראל כי כל-כיו חשמל הוה איסור דאורייתא, וכדעת החזו"א שיש צוה איסור צונה.

עיונים בהלכה עמוד מס 397 ב: שמעיה, שלמה וילמן בן צבי (2) {0} הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מנורת פלואורסנט

מו. אסור להדליק מנורת פלואורסנט, וראה הערה סה.

סה. מנורת פלואורסנט שיש בה סטרטר יש בקצותיה שתי אלקטרודות והסטרטר מחמם אותן עד שהן לווהטות. מטרת החימום היא כדי שהאלקטרודות הלוהטות יתחילו להעביר את הזרם בתוך הגז שבמנורה ועי"ז המנורה מאירה. ונראה שחימום זה של האלקטרודות [עד כדי התלהטות, וכשהמנורה מתיישנת מתאדמות האלקטרודות כאש] יש בו חשש מלאכת מבשל, עיין רמב"ם פ"ט מהלכות שבת ה"ו שכתב דהמחמם את המתכת עד שתיעשה גחלת חייב משום מבשל. ובמנורות פלואורסנט שאין בהן סטרטר אין חשש מלאכת מבשל אולם יש חשש מלאכת בונה אליבא דהחזו"א.

ארחות שבת עמוד מס 102 ג: גלבר, שלום יוסף - רובין, יצחק מרדכי (2) {0} הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה